

„ISTRANA“

IZLAZI JEDAMPUT MJESEČNO

UREDNIŠTVO I UPRAVA

NALAZI SE U

BOŠKOVIĆEVOJ UL. BR. 20

PRIZEMNO LIJEVO

TELEFON BR. 5931

ISTRANA

GLASILO ISTRANA U JUGOSLAVIJI

PRETPLATA:

ZA CIJELU GODINU 24 DIN

ZA POL GODINE 12 DIN

ZA INOZEMSTVO

DVOSTRUKO

ZA AMERIKU 1 DOLAR

NA GODINU

OGLASI SE RAČUNAJU

PO CIJENIKU

**„Kad je pala crna tama
Njena j' duša pošla s nama“ (R. Katalinić-Jerelov.)**

GODINA II.

ZAGREB, DNE 25. KOLOVOZA 1930.

BROJ 8.

Spasimo Istri novi naraštaj

Vijesti, koje nam stizavaju iz Istre, a pričaju o odnarođivanju naših malih unučića, nećaka i sinova, napunjuju nam srca gorčinom, tjeskobom i strepnjom nad crnom budućnošću onog našeg lijepog zavičaja. Gdje su ona lijepa vremena, kad smo mi s torbicama preko ramena već o jutrenju ustajali i hitali iz svih sela i zaseoka, po svim stazama i šumskim puteljcima do naše škole, često i po sat hoda udaljene od naših domova. Trka srne ne bijaše brža od naše, ni skok zeca, koji bi nam projurio preko puta, spretniji od našeg. Hitali smo putem fučkajući i budeći po granama mlade ptičice, koje su nam se odazivale ljubopitno nas živim svojim očicama promatrajući. Od kuće smo polazili sami, na prvom se je križanju staza naš broj potrostručio, a na drugom i daljnjima već bijasmo nalik žuborećem potociću, koji se sveudilj novim prilivima povećaje, a sve jači mu romon odzvanja među bregovima, dolcima i šumama... I stizavali smo pred školu često po sat, dva ranije no što bi započimala obuka.

Gospode, što bijaše to život. Pun poleta, pun mladenačkog elana, žede za naukom i neopisive želje da nešto damo iz sebe, da koristimo rodu i zavičaju, da smrvimo u prah narodne naše dušmane.

To nijesu pusta pričanja. Naši su nas oči i učitelji — nalazeći se sami u trajnoj i svakidašnjoj borbi za svaki pa i najmanji dijelak uskraćenih nam pravica — za rana upućivali i spremali na borbu za velike ideale. Mi smo kao osam-, deset- i dvanaestgodišnji dječaci živo duhom saučestvovali u balkanskim ratovima i — sami siromašni — skupljali novčić po novčić za srpski crveni krst. Nijesmo, istina, znali što je to nogomet, nijesmo znali, što je goal i goaltman, a što back i vratar. Ali smo zato svakog dana šarali prstićima po geografskoj karti, prateći uzmake Turaka i pobjedonosno prodiranje »naših«; nijesmo znali za faultanje, ali smo dobro znali za Taraboš, Škadar i Jedrene. Još mi je živo u pameti desetgodišnji momčić, koji je tom prilikom ispjevao pjesmicu u dočast junačkih balkanskih saveznika, da nam je deklamirao. Zaboravió sam već stihove, koji su slavili našu vojsku, znam tek, da je treća kitica započimala ovako:

U Aziju bježi
Turčin ko bez glave
U Aziji leži
Kol'jevka mu slave...

Ritam i srok, koji bi mogao mirne duše i koji bolji pjesnik upotrebiti, a ne samo mali desetgodišnji istarski seljačić.

Mi smo sanjarili o vilama, o buzdovanu Kraljevića Marka, zanosili se Šarcem njegovim i grlom Miloš Obilića. Opajali smo se junaštvima Zrinskoga i Jurišića, znali na izust čitave stranice Kačićeva Razgovora...

Da, tako je bilo nekada...

A danas, kad slušam pričanja izmučene braće, koja svakog dana uz pogibelj života bježe ovamo preko granice i jadaju se, kukajući za ostavljenom dječicom, srce mi se steže, da pukne od bola. Nema više Kraljevića Marka, nema bijelih vila, ni božanskog grla Miloš Obilića. Nećaci moji i unučići naši ne znaju za naše slave. Ne hitaju onako živahno, preskakujući plotove i ograde, ne zvižde onako veselo, ne pjevuľje našeg oina — nina — ni — nena...

Drukčije je njihovo djetinjstvo, drukčija mladost i škola. Kako se oni odgajaju neka govore, oni, koji ih preuzese danas u ruke. Eto što kaže program »Otkupljene Italije«, kojoj je cilj pretvoriti novi naraštaj malih istarskih Slavena u Talijane: »Djecu inorodaca valja oduzeti ispod upliva roditeljskog. Čim prohodaju neka ih se uvede u »asilo infantile«, u kom će boraviti preko dana i odgajati se od malih nogu u talijanskom duhu. Djeca imaju govoriti samo talijanski. Kad navršše šestu godinu stupit će u školu, koja ima da upotpuni rad azila. Djeca se imaju upisati u Balille, nosit će crnu košulju i crni fes. Drugi koji jezik do talijanskog nije dopušten ni u kom slučaju. U dvanaestoj godini prelaze mali Balille u avanguardiste, a u šesnaestoj imaju se uvesti u redove fašista —«

Tu ne treba tumačenja. Ne treba potanjeg opisivanja ovog nečuvenog pokolja nevinih duša. Znači, oduzima se majci dijete i stvara se od njega janjčara, koji će nama, istokrvnoj braći ovdje u slobodnoj domovini zadati more jada. Znači, da su današnji i budući naraštaji naše Istre, koji se odgajaju s one strane Rječine, za nas ne samo mrtvi, nego nešto još stoput gorega...

Mi ovdje, spašeni na sigurnom, u krilu slobodne domovine, sve to vidimo. A ipak stojimo skrštenih ruku i ne mičemo se. Koliko su bistriji, pametniji i dalekovidniji bili oci naši. Nije li sav njihov rad bio usredotočen u spasavanju mlade generacije. Nijesu li svi napori bili saliveni u Družbu sv. Ćirila i Metoda, koja je nas digla i odgojila. I njoj jedinog imamo da zahvalimo, što smo danas zreli, što smo danas slobodni i što ne čamimo u mraku tame i neznanja.

Ima nas slobodnih šezdeset do sto tisuća Istrana u Jugoslaviji. Koliki mora da je broj djece naše posvud rasijane, po svim školama, po svim zvanjima i zanatima. Što ta djeca rade? Znađu li ona za Istru našu, poznaju li veličinu njezine Kalvarije, strahovitu žrtvu paljenicu njezinu? Bukti li u njihovim srcima žar ljubavi do nje, osjećaju li spremu da za nju spas njezin i sreću njezinu, dadu sve, sve, pa i ono najveće, što čovjek može da za jednu stvar žrtvuje? Jesu li oni živi apostoli i propagatori kulta Istre među tisućama ovdješnje male braće, koja žedaju za idealima, i koja bi se mladenačkim poletom najspremnije bacila na rad za našu Istru siroticu.

Znađu li o našim borbama o našim žrtvama, našoj slavi i pobjedama?

Kažem: ne znaju ništa i za njih je naša Istra španjolsko selo. Govorim to na temelju iskustva.

A krivnja je na nama i mi se udarimo u prsa. Od svih tih tisuća i tisuća malih Istrana, koji su se ovdje rodili ili odgojili, ovdje svršili niže i više škole i zanate, imati će Jugoslavija mnogo vrlo dobrih činovnika, vještih obrtnika i spretnih radnika, ali naša Istra ne će imati ništa! Pa kada za nekoliko godina, starije naše pokoljenje smalakše i povuče se u zasluženo stanje mira, slušat ćemo, kako naši unuci pričaju o nekoj dalekoj pokrajini kraljevine Italije, koja se danas zove Julskom Venecijom, a njihovi su je oci nazivali Istrom. Neki su se čak zagrijavali za neke pravice našeg naroda u njoj i borili se poput nekih mahnitih Don Kihota.

Ljudi, braćo! Zar da dopustimo, da do toga dođe?

Ne! Još je vrijeme! Spasimo našoj dragoj Istri novo pokoljenje!

Ernest Radetić.

POZIV

Potpisani Upravni odbor »Prosvjetnog i potpornog društva Istra u Zagrebu« pozivlje ovime sve svoje članove, koji su zaostali sa plaćanjem članarine, da tu članarinu nefaljeno uplate do najdalje 15. septembra t. g., jer će inače biti glasom društvenih pravila isključeni iz društva i jer će im se inače oduzeti društvena legitimacija.

Zagreb, dne 17. augusta 1930.

Upravni odbor
Prosvjetnog i potpornog društva Istra.

Našim čitateljima

Pošta nam često vraća »Istru« od mnogih pretplatnika, koji su pretplatu namirili, s opaskom: »otputovao«, »ne prima«, »nepoznat« i t. d. Molimo stoga sve pretplatnike, koji su promijenili naslov, da nam to jave, kako bi im mogli naknadno poslati one brojeve lista, koji im uslijed toga nijesu bili dostavljeni. Javljajući novu adresu, neka označe kako je glasila stara, kako ne bi došlo do pomutnja u knjigama.

Dužnike molimo, da nam pošalju pretplatu, jer smo svima, koji nijesu namirili pretplatu, počeli obustavljati list. Tko ne želi da mu »Istru« obustavimo, neka barem nešto pošalje na račun.

Poziv na suradnju. Pokrećući list mi smo željeli, da on bude ogledalom svega našega rada, izražajem naših želja i potreba i uopće odrazom našega života daleko izvan naše prave domovine. Imajući to u vidu, mi smo najpripravnije objelodanjivali svako pismo svakog našeg brata, bez obzira na to, kakav on položaj zauzima. Činiti ćemo to i u buduće, pa ovime molimo svakog Istranina, da bude listu ne samo pasivni čitatelj, nego i aktivni suradnik. Svaki od nas imade bezbroj uspomena na lijepe ili tužne doživljaje iz starog zavičaja. I svaki ih od nas nosi u srcu zakopane, prekapa ih u mislima po stotinu puta, zanosi se njima i smije se ili plače, prepričavajuć ih najbližoj okolini. A koliko ima toga, što bi i druga brojna svijetom rasijana braća željela čuti. Pa dajte, dakle, vi, koji ste stariji i koji još mnogo toga pamтите, pišite nam, kako je negda bilo u onoj našoj dragoj, nezaboravnoj Istri. Ispričajte nam po koju uspomenu na one borbe, na one žrtve, slave naše i pobjede.

Svaki čitatelj »Istre« mora biti i njezin suradnik. Javljajmo se jedan drugome. Iznosimo svoje brige, svoje nevolje, svoje želje i potrebe. Svaki neka opiše kako živi danas, u kakvom kraju, među kakvim ljudima i kako je gledan.

Mi ćemo najpripravnije donijeti svaki dopis, napose onaj, koji bude pisan žuljavom rukom našeg malog čovjeka.

Suradujte stoga svi u ovom svom listu, koji se jedini sav posvetio brizi za vas i vašu braću u ropstvu.

O položaju Slavena u Italiji

Nizozemka, gospođa Dr. C. Bakker van Bose, koja je poznata sa svog rada u savezu Lige Društva Naroda, proputovala je lanjske godine slavenski dio Italije i štampala svoje utiske u jednom švicarskom listu.

U svom članku kaže, da je položaj slavenske manjine u Italiji tako loš, da lošiji ne može biti. Prije svega onaj odurni šovinizam, koji je stao čak i krsna imena i prezimena potalijančivati. Pred tri godine, gospođa je Bakker bila također u Istri. Tada su još roditelji smjeli da privatno podučavaju svoju djecu u svom domu, u slovenskom odnosno hrvatskom jeziku. Lani naprotiv, kad je došla po drugi puta u Istru, konstatirala je, da je već i to zabranjeno, te da su vlasti pozatvarale na stotine i stotine roditelja, u čijim su kućama prilikom premetačine našli jugoslavenske početnice iz kojih su ocevi ili majke učili svoju djecu pisati i čitati hrvatski, odnosno slovenski. U traženju oružja i zastava, metoda je vlasti još uvijek ista. Same podmetnu nekom oružje ili istaknu jugoslavensku zastavu, da mognu udariti po nepoćudnim im Jugoslavenima.

Prije tri godine neki su inteligentniji Talijani zastupali mišljenje, da Slaveni imadu birati ili da lojalno suraduju s talijanskim življem ili da budu potpuno uništeni. Vrativ se lani ustanovila je, da su Talijani odlučili ovo posljednje. To dostatno dokazuje činjenica, da je Slavenima iseljavanje u Južnu Ameriku, ne samo dozvoljeno, nego čak i siljeno, prem pravi Talijan teško ili nikako ne dobiva putnicu za odlazak u inozemstvo. S druge su se strane vlasti svom silom bacile na omladinu. Čim dijete navrší treću godinu života, mora u dječje zabavište, da se pripravi za čisto talijansku školu, u kojoj će ga preuzeti na preradivanje »Balilla«. Iza toga slijedi automatski prelaz u avantgardu i iza toga, kad dječak navrší sedamnaestu godinu života, u fašističku stranku.

Slavenski se jezik pri tom upotrebljava jedino toliko, koliko je neophodno potrebno, da se održi izvjestan kontakt sa žiteljstvom.

Koncem godine 1928. bili su obustavljeni svi slovenski i hrvatski listovi i tek je lani po jedan list dozvoljen da putem njega može narod upoznati nove talijanske zakone. Kao naukovni jezik se slavenski uopće ne upotrebljava: tolerira se jedino da tu i tamo po koji preostali slavenski svećenik tumači djeci nižih razreda pučke škole vjeronauk u materinjem jeziku.

Mjerodavni krugovi opravdavaju tu svoju krištu narodnosnu politiku primjedbom, da Italija nije obvezana na nikakvu zaštitu manjina. U ostalom je na pr. gorički prefekt mišljenja, da treba pogranično žiteljstvo u državnom interesu odnarođiti. Pri pozivanju na obećanja i moralne obaveze prijašnjih vlada, kažu današnji vlastodršci, da se je država od dana fašističke »revolucije« izmijenila u temeljima i da obećanja prijašnjih vlada, današnju nika-ko ne vežu. Takvim postupkom Italija

se sama isključuje iz skupne pravne svijesti naroda, a ujedno svojim zatiranjem inorodnih manjina vodi politiku, koja ugrožava svjetski mir.

Tkogod putuje Italijom, opazit će kod drugorodnih manjina žalost, strah i potrtost ili pak mrki humor, koji bi imao da nadomjesti veselje. Svatko naime stoji jednom nogom na Liparskim otocima, kamo se dolazi zbog najmanje sitnice. Upravo je posljednjih dana došlo do mnogobrojnih apšenja slavenskih inteligenata, seljaka i radnika.

Gospođa Bakker zaključuje svoj članak kaže: Kod takvog stanja stvari pitanje je, kako će dugo evropska javnost i Društvo naroda trpjeti takav postupak s manjinama ako s druge strane imade država, koje su i te kakvim obvezama vezane na zaštitu narodnih manjina.

Na talijanskoj fronti bile su za vrijeme rata sile raspoređene ovako:

Na Soči su Talijani imali: 215 bataljuna infanterije, Austrijanci: 26 i pol bataljuna infanterije, Talijani: 221 bateriju topništva, Austrijanci: 13 baterija topništva, Talijani: 55 eskadrona konjice, Austrijanci: 4 i pol eskadrona konjice.

U Koruškoj su Talijani imali: 30 bataljuna infanterije, Austrijanci: 29 bataljuna infanterije, Talijani: 20 baterija topništva, Austrijanci: 10 baterija topništva.

U Tirolu su Talijani imali: 200 bataljuna infanterije, Austrijanci: 66 i pol bataljuna infanterije, Talijani: 220 baterija topništva, Austrijanci: 21 bateriju topništva.

Ukupno su imali Talijani na fronti: 445 bataljuna infanterije, 241 bateriju topništva, 55 eskadrona konjice, a Austrijanci: 126 bataljuna infanterije, 51 bateriju topništva, 4 i pol eskadrona konjice.

Na razne požurke javljamo da »Mali Istranin« za vrijeme školskih praznika nije izašao, jer, namijenjen u prvom redu školskoj mladeži, izlazi samo za vrijeme školske godine. Naredni će broj izići početkom nove školske godine, t. j. prvih dana septembra. Upozorujemo roditelje, da djecu pretplate pravodobno, kako bi dobili sve brojeve.

Uredništvo »Malog Istranina«.

Istarska konoba

J. Modesto

Zagreb, Gundulićeva ul. 4

Prispio pravi originalni istarski teran iz vlastitog vinograda u Marićima (Kanfanar). — Dodite, Istrani, da ga okusite!

Jedna knjiga o Istri prošloga stoljeća

(Nastavak)

Ta su sredstva bila, i ako nečovječna, vrlo uspješna, jer je banditizam uskoro iskorijenjen.

Kad su međutim Francuzi napustili Istru i ova došla ponovno pod Austriju stao se i banditizam nanovo pojavljivati. Glavni je tome razlog bio općenita bijeda i osiromašjelost pučanstva, a mnogo je tome doprinio i nečovječni postupak raznih gospoštija. Tako mi na pr. znade moja majka još danas pričati o tadanjim gospodarima Baderne, kojima je siromašni narod morao raditi po vazdan tek za hranu, a ta se sastojala od hljepčića pirova kruha, kuhanog jajeta i tanjura boba, za čitav dan. Vlastite zemlje ljudi nijesu imali, jer je ta bila sva u rukama gospodara.

De Franceschi pak priča o prilikama u lupoglavskoj gospoštiji, čiji su gospodari, trščanski grofovi Brigido, bili na glasu zbog svog nečovječnog postupka sa svojim podanicima.

Nije dakle čudo, da se je neprosvijetljeni i izgledniji narod laćao svih sredstava, da se nekako održi, a nije se dakako žacao ni proste pljačke i otimačine na državnim drumovima.

Dešavalo se onda nešto sličnoga, što se opetuje u Istri upravo ovih dana, gdje kriminalitet s istih razloga (siromaštvo i pomanjkanje škola) rapidno raste...

Snažno gibanje i želja za ujedinjenjem čitave Italije u jednu državu za burne četrdesetosme godine nije ostalo bez utjecaja ni u Istri. Zagrijana mladež po primorskim, nekad mletačkim gradovima, spremala se na ustanak. Tako se je na pr. u Rovinju jedna grupa mladih Talijana, na čelu s nekim Tonom Rismondom, spremala da na Markovo digne bunu i izviesi talijansku zastavu. U isto su vrijeme u unutrašnjosti zemlje imali pojedini zavjerenici, da dignu na noge kmetove protiv vlade, koja da ih tobože guli. Ustanak kmetova, podanika lupoglavske gospoštije, koji pada nekako u to doba, a kojeg su vojnici pazinskog okružja, krvavo ugušili, čini se da je također bio djelo nekih od tih huškača, a možda mu je kumovao i sam De Franceschi, i ako on tvrdi, da ih je od toga odvrćao.

Da stvar nije uspjela ima se zahvaliti slavenskim seljacima iz istočne Istre, koji su na vijest, da ih talijanska gospoda žele prisajediti Italiji, zaprijetili, da će se spustiti s Učke i podaviti sve Talijane. Na čelu seljaka istočne Istre (koja je, kao najbliža sestri Hrvatskoj, bila najosviještenija!) bili su Kastavci sa svojim kapelanom don Matom Marotti-jem (tako ga piše De Franceschi, a zapravo se zvao Marot) i Čići iz Lanišća pod vodstvom svog župnika Jakova Marčelje. Tadanji bužetski komesar Födransperg najavio je da ima u pripremi za slučaj nemira sa strane primorskih Talijana, dvije hiljade kršnih Čića i isto toliko svijesnih Kastavaca.

Kako sam već spomenuo, bili su se malo prije toga pobunili podanici lupoglavske gospoštije, podstrekavani od kojekakvih tajanstvenih huškača. Međutim njihova pobuna nije imala karakter nikakve nacionalne čežnje odnosno želje za Italijom, kako su neki to htjeli da prikažu. To su bili naši kmetovi, čije je stanje bilo nepodnosivo. Povrh desetine i drugih prinosa, što su ih morali davati gospodi, imali su da obavljaju gospodarima i svakojake druge službe. Tako su morali da odnose i donose gospodi i gospoštijским upraviteljima poštu i druge stvari iz Rijeke, Trsta, Pazina i druguda. Te su se službe nazivale rabotom i za njih su seljaci dobivali tako malene naplate, da su putem teško stradalivali. Na put, na pr. do Rijeke dobio bi takav glasnik jedan hljebac i dvanaest patakuna novca, i time je morao da se prehrani i plati konačište. Šest patakuna vrijedilo je deset novčića. Time se nije moglo izaći, pa je sasvim naravno, da se je često dogodilo, te je mnogi takav kurir pao iznemogao od gladi i umora nasred ceste. A ta su putovanja bila veoma česta i siromašni ih je kmet morao poduzimati mnogo puta zbog bilo kakvog hira svojih gospodara.

Osim toga morale su svakog jutra doći u grad po dvije žene, da obave gospodi kućne poslove. Stare i ružne nijesu smjele biti, nego su morale udovoljiti i drugim željama nečovječnih gospodara. Priča se čak, da su gospodari imali i jus primae noctis.

Lako je dakle razumjeti, da su huškači na bunu uz takove okolnosti imali plodno polje rada. Nego dok je kmet držao da se buni za svoje pravice, talijanska su gospoda prikazivala to onamo, kao da se narod istarski buni protiv Austrije, a u sporazumu s Talijanima iz Venecije i drugih pokrajina Italije.

Zahvaljujući međutim svijesti istočne Istre te su makinacije primorskih Talijana bile ubrzo raskrinkane. Spomenuti već pop Jakov Marčelja pošteno ih je obrisao u tadašnjem vladinom listu »Oservatore Triestino«...

Ne smijemo ipak misliti, da su ti t. zv. ustanci imali doista karakter nekakve prave bune. Takovu Talijani u Istri nijesu uopće mogli da dignu s jednostavnog razloga, što je njihov broj bio neznatan, a i od njih je samih tek malen dijelak mladjarije bio zadojen Mazzinijevskim idejama, dok je ogromna većina bila oduvijek austrijskantska. Kad se dakle govori o tim, t. zv. ustancima mora ih se shvatiti kao malo temperamentniju demonstraciju. Prema izjavi ministra grofa Stádiona, (koji je kao nekadašnji trščanski guverner dobro poznavao prilike u Istri) danoj u bečkom parlamentu 15. prosinca 1848. godine, brojila je tada čitava Istra 234.000 stanovnika, a od tih jedva da ih je oko 60.000 bilo Talijana. Ostali dio pučanstva činili su Slaveni, koji da uopće talijanskog jezika ne razumiju.

Do tih se godina za Slavene u Istri nije u opće znalo, odnosno bili su nepoznati kao politički faktor. Oni su bili tek masa, nesvjesni i nerazumni plebs, koji je imao da tegli i obradjuje gospodsku zemlju i plaća porez većinom u naravi, jer za novac jedva da je i znao.

Istom je oko godine 1850. počeo strujiti i u Istru duh narodnog osviještenja iz susjedne Hrvatske i Slovenije, gdje je već prije ilirski pokret bio probudio narode. Tako priča De Franceschi s velikim iznenadjenjem o odgovoru nekog krčmara u Sežani nad Trstom gdje su bili odsjeli njih troje istarskih zastupnika na polasku za bečki parlament. Kad su se oni začudili videći na stolu u gostioni slovenske novine, odbrusio im je krčmar: »Ovo je slavenska zemlja a slavenski je i Trst i kad mi ovdje zavladamo otierat ćemo onu šaku Talijana«.

I po drugim se je krajevima Istre bila već počela buditi narodna svijest. Tako je u Pazinu komesar Heufler pozivao pismene seljake, nek ne čitaju talijanske knjige, nego neka se prihvate učenja svog prelijepog jezika, pa im je u tu svrhu dijelio i neke hrvatske gramatike, koje da je — veli De Fr. — bog te pita otkale nabavio.

Pravi je svjetionik za tadanji duševni mrak našeg naroda u Istri bila Rijeka, koja je u ono vrijeme bila pravo žarište hrvatske misli. Za rata s Ugarskom 1848. otela ju je kraljevina Hrvatska Madžarima i zaposjela je svojim četama. Upravo je u to doba boravio na Rijeci De Franceschi kao voditelj pisarne viteza Thierry-a, pa je neobično zanimljivo čitati njegove zapise o nekim našim rodoljubima, s kojima se je i on družio, kao o pok. Erazmu Barčiću, profesoru Pacelu i drugima. Kao svaki Talijan i on je bio podmukli Talijan. Tako priča, da je povladjivao našima i hvalio njihov program, kojeg da su mu, iako da je bio strogo povjerljiv, iznimno dali smatrajuć i njega jednim od svojih istomišljenika. Kolika je bila njegova perfidija najbolje će nam ocrtati njegovo pismo, koje evo donosim u prijevodu. Premda izvraća činjenice i prem je pisano s drskom upravo bezobraznošću interesantno je, buduć otkriva mnoge pojedinosti iz života naših narodnjaka, koje su mnogima nepoznate. Evo što piše:

»Način na koji su Hrvati zaposjeli Rijeku, duboko je povrijedio oslećaje Riječane, u čijim se je srcima zbog toga ukorijenila vječna mržnja na njihove susjede, koji im se nametnuše gospodarima.

Kad je ban Jelačić pošao protiv Madžara, koji se bjehu pobunili protiv austrijske vlade, hrvatski je komesar Bunjevac, krenuo s brojnim četama, praćenim od ogromne mase seljaka iz Bakra i okolišnih mjesta, da zaposjedne Rijeku. Ta je masa bila oboružana kojekako, a donijela je sa sobom mnoštvo vreća, u koje je imala da natrpa pljačku. Muževe su pratile na tom pohodu žene, pa se priča, da su ih potičale nek se bace u prvom redu na Korzo, gdje da se nalaze sve zlatarne

u trgovine skupocjenosti. (Već se iz tih nekoliko redaka razabire tender: cionost De Fr. pisanja!)

Videći Riječani silno to mnoštvo užasno su se preplašili. U gradu nije skoro ni bilo vojnika, a gradska je straža bila odviše malobrojna, a da bi se bila usudila oduprijeti se Hrvatima. Bilo je s toga odlučeno, da se pregovara s Bunjevcem, pa mu je u tu svrhu pošlo u susret preko Riječine izaslanstvo gradjana. Sporazumješe se, da se okolišne mase pučanstva vrata natrag kućama, a grad da zaposjedne samo redovita vojska u ime kraljevine Hrvatske.

Hrvati su počeli raditi punom parom, da pohrvate grad. Dotadašnju talijansko-latinsku gimnaziju pretvoriše u hrvatsku, pri čem su naišli na oštru opoziciju gradjanstva (kaže De Fr.!)

Njihovu su stranku sačinjavali državni činovnici, gimnazijski profesori, neki odvjetnici, trgovci i svećerici, do čim je većina pučanstva čeznula za povratkom mađžarske uprave. Hrvati su se sastajali u čitaonici, a Riječani u svom Casinu di societá. Talijanski se je jezik uzdržao u općinskim uredima, na sjednicama opć. vijeća i na sudu. Istom je pod konac mog boravka na Rijeci, pokušano, da se i na sud uvede hrvatski jezik, no bez uspjeha.

Prvih mjeseci 1861. godine, kad je na temelju novog ustava uslijedilo otvorenje mađžarskog parlamenta, borba se je Riječana s Hrvatima zaoštrila, pa je nad gradom moralo biti neko vrijeme proglašeno i opsadno stanje.

Hrvati su imali svoje novine, »Neven«, kojemu je bio urednikom gymn. profesor Pacel, do čim je mađžarska stranka, kojoj je bio na čelu Scarpa, Francovich, Matcovich i Carina, imala svoja glasila Eco di Fiume i Almanacco Fiumano. 1860. bio je Eco obustavljen, pa je nastavio izlaženje pod imenom »Gazetta di Fiume«.

Riječani su, kako razabiremo iz tih riječi De Fr. bili i onda, kao što su još dandanašnji, neka »Gente bastarda«, kako ih je nazvao jedan Talijan, ili »niškoristi«, kako ih običaje nazivati naše okolišno pučanstvo. Oduvijek su tražili patriu tamo, gdje su držali da će bolje proći. Nekad odlučni Mađžaroni, pretvoriše se iza prevrata u najoduševljenije Talijane, jer su mislili, da će im iz Italije poteći med i mlijeko. Sada pak, gorko razočarani, željno gledaju preko Riječine, jer su se uvjerali, da bi im Jugoslavija bila najbolja krava muzara.

(Svršit će se.)

ANTE TRANFIĆ

Bakačeva ul. 8 Zagreb, dvorište ravno

Specijalna trgovina svježih morskih riba, slanah sardela u bačvama i limenim kutijama bakalara suhog i močenog, vero Ragno i Hamerfest prima, veliki izbor maslinovog ulja, dalmatinskog peršuta crnih maslina, pašskog sira, pravog dalmatinskog meda, vinskog octa i t. d. Cijeli dan otvoreno. Dostava u kuću.

Brzojavni naslov: TRANFIĆ — Zagreb, Bakačeva ulica 8
Interurban telefon br. 65-69

Luca i Mara

Luca: Maro, dušo, ča govoriš ti na sve to zlo, ča nas od svih kraji tuče nas Talijane?

Mara: Nas Talijane? Kako mi to predikaš, kumo, nismo mi valja Talijanke, kad Taliju nikad ni vidile nismo.

Luca: Nisam stila tako reči, nego nas koji smo spali pod Taliju.

Mara: Sve je to kaštiga božja za grihe naše.

Luca: Ti govoriš kako uni biškup doli u Taliji, ča je reka, da su svi ti potresi, sve te povodnje i sve to zlo kaštiga božja zaradi golih ruk i kratkih brhani naših divojčin.

Mara: Ne, toliko munjena nis ni ja, da bin mislila, da je Bog, fala mu i čast budi, tako okrutni otac naš, da bi zaradi kakove kratke kotulice eli kratkih rukavi da uništiti na stotine gradi i seli i zakopa na miljare i miljare nedužnih ljudi.

Luca: A pur si malo prvo rekla, da je to kaštiga Božja.

Mara: San i na ten ustajem. To je prst Božji.

Luca: Sad te pak nikako ne razumin.

Mara: Draga dušo, slušaj me! Nideri se na svitu ne dela već griha bližnjemu svomu, nideri već nepravice nego ovde poli nas i nideri tolike oholije, kako tote.

Se domišljaš, sestro moja, svega unega ča smo pripatile u uvih zadnjih dvanajest lit. I mi i oci naši i sestre naše i muži i dica naša brižna?

Luca: A znan, dušo, tužne kosti ča su našin po pržuni zagnijale.

Mara: Znaš, kumo draga, sve použginjane krove nad našima glavami, znaš une tolitre ulja od ricina, ča su hi naši najbolji morali popiti? Znaš una polomljena rebra naše dice, koja su se morala razbižati po sven svitu i ki njin ni suženo, da nas nikad drugo vide.

Luca: Nemoj me, krvi moja, na to domišliati, ašto mi suze gredu na oči. Pusta naša dica, pusti naši Franina i Jurina.

Mara: Brižne fameje naše, kako su se raspale. Ognji na ugništi naših su se pogasili, umuklo je pivanje i bugarenje, ne buču nan drugo ni krave po dori, zagnali su hi šekutori za šteuru, Di su pune bukalete crlenega vina, di hlibi šeničnega kruha komoč izvažene ispod čripnje? Razumiš ti, ča će reči glad, glad tila i duše. I duše da, koja ima stešo svoje velike potrebe?

Luca: Razumin, sestro rožena, razumin. Ma pristani, meni gre da mi srce pukne od muke.

Mara: Bin pristala, krvi moja lipa, bin, ma ne moren tako lako. Srce je puno i valja da se prid nikim iskali. A prid kin će, ko ne će prid tobom, staron i virnom preteljicon? Učiniti uvo jenon narodu dobron i pridobron, kako ča je naš, koji ni mravu na putu ne će da učini ča slabega, grih je, koji vapi do Boga na nebu.

Luca: Strašne stvari, strašne stvari!

Mara: A ča misliš, da Bog, ako je Bog i pravičan, ne vidi sve to zlo, ča bisni i oholi ljudi delaju. Eli ono, kako je usrid ponoči kad je na stotine ljudi u voparu spalo, jedan munjeni i od oholije bisan čovik, zariza z svojim baštimenton u utrobu unega drugoga, da ga potopi njega i sve une nedužne ljude, ča su mirno spali u nien.

Luca: Velik je to i težak grih!

Mara: Velik je Bog, fala mu i čast budi. I ja bir: ti, da smin, povidala sve ča je Bog pensa, kad je počaja uvako kaštigivati. Ni on gleda ne na kratke brhane i gole ruke naših divojčin. Drugači su grihi bili. Znan, da kad bin hi stila povidati bin vred dobila po zubi. Ma ni potreba da hi povidan. Vidš hi ti i čutiš na svojoj koži vide hi svi oko lo nas, vidi hi vas svit. I svaki razumi, ko i muči...

Luca: Kumo, ti danas govoriš, kako niki pop iz predikanice. A kako smiš tako govoriti, kad te ni nedan na to ovlastija.

Mara: Draga moja, ako je uni biškup doli u Taliji moga napisati pastirsko pismo i reči da je Bog kaštiga Taliju i Talijane zaradi kratkih kotul i golih ruk, ja mislim, da smin i ja reči tebi da ja znan još nike grihe talijanske, koji su jeno malo veči od kratkih rukavi i golih nog do kolina.

Luca: Veči su, dušo, veči, samo škoda da hi je uni biškup zabija reči i napisati u svojen pastirskon pismu.

Pretplati se na „Istru“

Drva,

suhe i zdrave bukove i grabove
čjepanice, sitno čjepano drvo, te
svakorsnog ugljena dobije se uz
najumjereniju cijenu na skladištu:

Albert Furlan, Zagreb
Zvonimirova ulica 88 - (Peščenica VI./30)

Razno iz Istre

Četrnaesta godišnjica vješanja Nazaria Saura. 10. augusta 1916. obješen je u puljskoj tvrđavi istarski iredentista iz Kopra kapetan Nazario Sauro. Uz Oberdanka, zanešenog mladića, koji je bio pokušao atentat na Franju Josipa prilikom njegovog posjeta u Trst, Cesara Battisti-a, Trentinca, koji je bio vješan u Trentu mjeseca jula iste godine, Nazario Sauro je treći mučenik, kojeg Talijani slave kao simbol žrtve, koju je Istra pridonijela za svoje otкупljenje i prisajedinjenje Italiji.

Mi nijesmo nikad osporavali, da je u Istri, u ono nekoliko primorskih gradića uz zap. obalu, bilo Talijana. Čak da ih je bilo i takvih, koji su željeli da bi Istrom zavladała Italija. Nekoji su od tih prešli za rata i u Italiju i borili se proti Austriji, prem je daleko veći broj onih Istrana, koji su kao Slaveni pohrlili u dobrovoljačke legije i pod srpskom zastavom ginuli za oslobodjenje Istre i prisajedinjenje njezino budućoj Jugoslaviji.

Ne bi se uopće osvrtili na dan, kad je po svim propisima i ratnom pravu obješen jedan austrijski podanik, koji je pobjegao u tuđu državu, kad nas ne bi potegla za jezik talij. štampa, koja glorificirajući Saura, nije mogla a da se ne očeše i o našu Jugoslaviju i o naš Jadran. Tako govoreći o tom »heroju«, »junaku nad junacima«, »uzoru Istrana« i t. d. pišu:

— — »pa iako se carstvo krvnika srušilo u prah, na njegovim se je ruševinama izdiglo drugo jedno kraljevstvo i baš zato, jer je složeno od krađe, otpadaka i ruševina, prokabljuje iz njega blato. Jadran talijansko »jezero« pobrao je na žalost dosta toga blata...

Kad je jedan narod toli sretan, da može slaviti takove svoje sinove, nikakva ga prepotentnost ni hvastanje ne može zaustaviti na njegovim putevima, najmanje pak kad netko sa istoka, koji je od najobičnijih bandita stvorio nacionalne heroje, hoće da se suprotstavi liktorskoj Italiji...«

Na ta zabadanja i kad nas već navelače za jezik, primjetit ćemo da naši nacionalni heroji Gortan i drugovi nijesu nikakvi banditi, nego idealni polietari, koji su dali živote junački kao pravi heroji, ni ne pisnuvši. Tek je prezirni smijeh prešao preko njihovih lica. A moramo naglasiti, da su to bili samo skromni seljački momci, koje nije dovela na stratište ni bolesna ambicija ni kakva slavohlepnost, nego gola ljubav do progonjene rodne grude. O njihovom se Sauru to ne može reći. Prešao je u Italiju, stekao karijeru, bio promaknut na kapetana i povjerena mu ratna lađa, s kojom je latio izvađati bravure. Uhvaćen ponio se kukavički.

Odrekao se majke, roda i poroda, a umro je onesnaživ se pod viešalima... On je dakako heroj, a Gortan bandit. Toliko na njihova izazivanja!

Stvaranje zadruga. Kako je poznato, po svoj su Istri prije rata bile razasute skoro u svakom selu razne zadruge i gospodarska društva, kao posljedica truda i rada naših nekadašnjih prvaka. Zadruga su izvrsno uspijevale i iz dana u dan poboljšavale gospodarsko stanje našeg puka, koji je pomalo ali stalno kročio k posvemašnjem materijalnom blagostanju.

Iza rata, na žalost, sve su te zadruge raspuštene, knjižnice spaljene, imetak sekvestriran, a članovi rastjerani, jer da tjeraju politiku. Istarska posujilnica, koja je zadruge financirala, prepadom je prešla u talijanske ruke, zadržana zveza morala je pod silu uzeti u upravu fašiste i na koncu je sva muka i dugogodišnji trud naših donajboljih ljudi propao, a Istra gospodarski osiromašila, kao nikad prije.

Videći da tako dalje ne može ići, vratili su se i fašistički gospodari, koji su prvih godina svoje vladavine znali samo uzimati, staroj i prokušanoj metodi naših otaca, udruživanju. Nedavno su sazvali u Poreč veliki kongres istarskih poljodjelaca, na kom je konstatirano: 1. da je vino, od kojeg više od polovice Istre živi, koje je još 1925. stajalo 260 lira po hl, spalo u 1930. na 100 lira, dok su sve cijene za život potrebni artikla ostale nepromijenjene; 2. da je nerodica posljednjih godina dovelo čitavo gospodarstvo Istre u vanredno kritičan položaj i 3. da su porezni tereti, koje seljak imade da snosi, obzirom na njegovu gospodarsko stanje, katastrofalni.

Nakon što je ovo uglavljeno smatrao se politički sekretar fašia donukanim, da održi jedan fulminantan demagoški govor: Drugovi poljodjelci, prošlo je doba, kad se je samo s prezirom govorilo o »seljaku«. Mogu vam kazati, da su svi napori fašizma činjeni zbog vas, jer vi imate potpuno pravo, da budete cijenjeni, respektirani i potpomognuti, jer vi radite, da nam date kruh, koji nas prehranjuje, vino, koje nas razveseljuje. Vi imate najviše prava, jer plaćate poreze veće nego itko drugi, dajete domovini vojnika, više nego itko drugi...

Iz izvještaja razabirem, da vas muče teške dače sa svojim bolesnim posljedicama, kriza produkata i oskudica novaca. Mogu vam kazati, da vašem fašiu nije sve to izmaklo i on s velikom pomnjom proučava sredstva, da vam pomogne...«

I tako redom, more lijepih i zvučnih riječi.

Došlo je, bogami, svakome do grla. I na koncu je donesen zaključak, da se svim silama poradi na osnivanju gospodarskih zadruga, koje će jedine biti kadre, da zaštite kolektivne interese poljodjelaca. Hoće da počnu nanovo ondje, gdje smo mi bili daleko napred, a oni su nam u svom slijepom

bijesu i mržnji do svega što je naše, sve razorili i uništili.

E, pa vidjet ćemo, što će biti kadri učiniti.

Trst i Pula bore se, tko će da gospodari Istrom. Prije rata sačinjavale su t. zv. austrijsko Primorje: Istra s glavnim gradom Porečom, Goričko-Gradiška s glavnim gradom Goricom i slobodni grad Trst. Poslije rata, Talijani su podijelili t. zv. Julijsku krajinu na Goričku pokrajinu, s glavnim gradom Goricom, istarsku s glavnim gradom Pulom, Kvarnersku pokrajinu s glavnim gradom Rijekom, te Trstom, slobodnim gradom.

Ali, prije rata je Trstu lako bilo biti slobodan i nezavisan grad, kad je imao za sobom silno zaledje čitave Austro-Ugarske, koje je cijelo gravitiralo k njemu. Danas odrezan od svog prirodnog zaleda samo hiri i propada, potiskivan k tome na svakom koraku od susjedne Venecije, pa Genove s druge strane, koje ga skoro sasvim utukoše.

Da bi se Trst bar nekako odštetilo, započeo posljednjih dana neki Trščani u »Piccolu« živu akciju, da se Istra ili bar jedan njezin dio pripoji Trstu i da joj on bude glavnim gradom, jer kažu, da sva Istra i onako gravitira k njemu. Napose pak traže, da se teritorij koparski priključi Trstu, kad i onako u crkvenom pogledu onamo spada (Biskupija je naime trščansko-koparska).

Puležani, koji i onako teško osjećaju propast Austrije i zagrljaj majke Italije, jer im je stanovništvo spalo na jednu četvrtinu predratnoga, vrisnuše, ko da ih je ujela guja. Još nek im Istru oduzmu, pa kud će. Spast će na ribarsko seoce sa 300 stanovnika, kakovo bijaše prije nego što je Austrija stvorila od nje ratnu luku. I sad je započela papirnata bitka, koja je interesantna zbog toga, što su neki Piero Almerigogna putem »Piccola«, u ime Trsta, a »Corriere istriano« u ime Pule, stali razotkrivati svoju golotinju. I pričaju jedan drugome, što su sve prije imali, a što su radi ljubavi do domovine izgubili i mi na koncu vidimo, koliko i jedan i drugi žale za lijepim nekadašnjim vremenima, dok su se tovili u krilu mačehe Austrije, i jadikuju, kako su danas ostali i jedan i drugi gladni, goli, bos i tako rekuć bez gaća.

Na koncu je ovo otkrivanje mizerije dozlogrdilo fašističkim kaponjama i polemika je naglo bila prekinuta. Piero Almerigogna je zamolio Puležane za oprostjenje i stvar je svršena, pa ostaje sve pri starom.

Mi smo se bar nauživali čitajući njihove tužaljke. Eh, da smiju oni govoriti, kakvih sve ne bismo čuli. Ali onda bi si i gran matre morala voskom začepiti oba uha.

Vojvotkinja d' Aosta u Istri. O pojačanom odnarođivanju naše djece u Istri mi smo već pisali. Prije rata radila je na tom bivša »Lega nazionale«, koja je bila bogato opskrbljivana sredstvima iz Italije od društva »Dante Alighieri«. Iza rata se je taj rad, kome je stala na čelo vojvotkinja d' Aosta, skoncentrirao u radu udruženja »Italia Redenta«. Po svim su selima osnovana

TISKARA PERKO

Vlasnici: Aleksander Perko i Miroslav Reputin, Zagreb
Gandulićeva ulica 26 Telefon br. 50-69

Izri. Jjujemo prvoklasno sve štamparske poslove kao:
listovne i zaključne papire, posjetnice, reklamne
karle, račune, kuverte, letake, plakate,
brošure i t. d., solidno i brzo. —
Tražite bezobvezne ponude.

dječja zabavišta, pjestovališta, dječje kolonije i sl. Prvih je dana »Italia redenta« slabo uspjevala. Naše učiteljstvo i svećenstvo niti je moglo niti htjelo da radi na odnarođivanju djece naše krvi. Danas nakon što je sva inteligencija rastjerana, a glad i bijeda pritisle kao nikad prije, rad je društvu olakšan. U svakom, pa i najmanjem selu društvo ima svoju podružnicu. Tu su učiteljice, bolničarke i sl., koji primaju djecu na preradbu, dadu im hljebac kruha, po koju flanelastu crnu košulju, tešu ih i tešu, da iz njih naprave zgoljne Talijane. Na stotine ih i stotine premještavaju na promjenu zraka iz gora na more, s mora u gore i lagano ih oduzimaju ispod utjecaja roditelja.

Kad je ovih dana vojvotkinja d' Aosta prošla Istrom mogla je ustanoviti lijep napredak u svojoj akciji za odnarođivanje djece.

Opisujući rad »Italie Redente«, kažu novine na jednom mjestu i ovo:

»Nove generacije na granici plazmiraju se i modeliraju u azilima »Italie Redente«. Male ove i pune života ćelije, porazmještene po unapred smišljenom planu, a prema lokalnim potrebama, lijepo se razvijaju i sjajno napreduju. U njima mali Slaveni počinju tepati prve talijanske riječi, ovdje primaju elementarnu poduku o kulturnom životu, uče kako imadu da ljube, misle i rade u talijanskom duhu. U kvarnerskoj zoni dieca hrvatskih obitelji razumiju i govore samo talijanski, pa ih njihovi roditelji niti ne razumiju. U okolici Tarvis-a, mali Nijemci govore samo talijanski i ne mogu se sa roditeljima u njemačkom jeziku nikako sporazumjeti. To se isto može reći i za djecu oko Soče, gdje pučanstvo govori samo slovenski, a mališi, koji proborave u azilu po 8 sati dnevno, govore samo talijanski.

I tako se u jednoj zoni, gdje narod osjeća izvjesnu averziju prema svemu što je talijansko, radom »Italie Redente«, proces asimilacije, metodom ustrajnosti, pokazuje krasan napredak. Za dvadeset će godina sva nova generacija uz granicu biti absolutno talijanska i jezično i mišlju i običajima. Tko posjeti Kras, pa i u krajevima, gdje su Slovenci i Hrvati najjači, odmah će opaziti veliku razliku i u govoru i u načinu mišljenja između starih i mladih, između roditelja i djece. S jedne strane mladež, koja s lakoćom i izvjesnom koketnošću govori čisti toskanski dijalekat, a s druge stariji, koji još govore nekakvim stranim jezikom, no koji se lagano gubi i nestaje...«

Ovako rade Talijani s našom djecom. A kako odgajamo svoje male Istraniće ovdje mi?

Flume e la Dalmazia. Jedan štamparski zavod u Turinu izdaje zbirku slika iz pojedinih krajeva Italije, pod naslovom »La Patria«. Posljednji svezak te zbirke nosi naslov »Flume e la Dalmazia«, a donosi slike i opise Rijeke i Dalmacije, koja je — kako kažu — talijanska. »Lijepe i sugestivne fotografije«, — kaže se na jednom mjestu — »sile nas da napunimo oči naše

ovim Jadranskim ljepotama, koje neodoljivim glasom zazivlju Domovinu. Ova knjiga, koja iznosi sadašnje ljepote i nekadašnju povijest dalmatinskog puka, dokazuje da je i tamo — među kršnim otocima, u šumovitim osjencima, tamo gdje balkanština nije mogla s lica ljudi skinuti venecijansku obrazinu — da je i tamo Domovina — knjiga, koja se čita s interesom, koji sam po sebi izazivlje ljubav i nostalgiju...«

Tako rade Talijani za Dalmaciju. A mi za Istru?

*

Osuda Dra. Vratovića i drugova. U posljednjem broju »Istre« donijeli smo vijest, da je po svoj prilici rasprava protiv predsjednika bivšeg polit. društva »Edinosti« za Hrvate i Slovence u Istri, Dra. Mirka Vratovića odgođena. Kad je list već bio dogotovljen, stigla nam je obavijest, da je rasprava međutim ipak održana i da su svi optuženici osuđeni. Dr. Vratović osuđen je na 10 godina robije, tajnik pol. društva, Ante Iveša, osuđen je na 5 godina, a dak Miho Bradamante na 12 godina. Jadni ljudi, tako strašno kažnjeni, a da ni sami ne znaju zašto. Ljubili su dragu Istru, rod svoj i jezik i to je njihov najveći grijeh.

Na 1. rujna započinje u Trstu još jedan veliki monstre-proces protiv 77 Slovenaca i Hrvata. Bit će još veći od onog Gortanovog. Iz Gortanovog procesa poznati general Cristini već je došao u Trst. Koliko smo uspjeli saznati trojica su već unapred osuđena na smrt strijeljanjem.

*

Postotak pučanstva u Istri g. 1846. God. 1846. živjelo je u Istri 67% Slavena i 33% Talijana t. j. 154.000 Slavena i 74.000 Talijana. (Nicolo del Bello: Istria, studi economici.)

Darovi „Istri“

Poklonili su u fond lista među ostalima gg. Milovan Ilić, Novi Pazar 76 Din; Prijatelj glasila »Istra« u Sušaku sakupio je na piru prijatelja 450 Din; Kovačićka Čitaonica, Kovačica, 100 D; Toma Rakić, Perlez, 52 Din; mjesto vijenca na odar blagopokojnog Dra. Laginje Toma Rakić i Ivo Karlavaris, Perlez, svaki po 50 Din, Vladimir Kulić, Šibenik, u počast pok. Dra. M. Laginje 26 Din; Antun Zadnik, Osijek, 26 Din; Nikola Slipčević, Kumbor 26 Din; Francetić Ivan, Zagreb, u Fond Dra. M. Laginje 100 Din; Prosvjetno i potporno društvo »Istra« u Brodu n/S., predanih od raznih rodoljuba 196 Din; Martin Iveša, Perast, u počast pok. Dra. M. Laginje 50 Din; Martin Kresina, viši činovnik Narodne Banke u Beogradu, sakupio je među činovnicima 230 Din za fond lista za pripomoć istarskih emigranata; Dr. Gabor pl. Kiš-Saulovečki, Batina-Zlatar, 64 Din i lijep broj manjih priloga.

Svima izričemo ovime našu usrdnu hvalu!

Posljednjih dana prebjegao je u Jugoslaviju veliki broj naše braće iz Istre, ne mogući dulje izdržati progona, šikanacija i gladi. Svi oni traže ma kakvog rada da se prehrane. Molimo svakoga našeg čitatelja, koji bi saznao za kakvogod zaposlenje, da ga saopći Jugoslavenskoj Matici u Zagreb, koja bi onamo smjestila kojeg od tih nevoljnih prognanika.

Naša pisma

Iz Australije nam piše brat Zadković, koji se nalazi u Qualeup-u Western Australia. Daleki je to put, pa je njegov pismo putovalo ravnih mjesec dana. On nam piše: »Od mile naše »Istre« primio sam samo 3. broj od ove godine. Ne mogu vam opisati s kolikom sam je ljubavlju pročitao. Činilo mi se kao da me je probudila oda sna. I željno sam čekao daljnje brojeve, no od onda nije mi više nijedan broj stigao. Molim vas, dakle, da mi pošaljete sve zadnje brojeve, jer jedva čekam da čujem glase o našoj sirotoj Istri. Pozdravljam svu braću po svijetu Vaš Sam. Zadković«.

Mi smo, dakako, poslali sve brojeve naknadno, a brata Zadkovića molimo nek oprost, ali krivnja nije na nama. Mi redovito šaljemo list, ali Australija je daleko, a jedna mala novina među stotinama tisuća druge pošte, na tako dalekom putu lako se izgubi. Pozdrav svima našima u Australiji.

Iz Portland Oregona u Americi pozdravljaju nas tri druga, tri brata Istrana, i to: Ivan Grbac, Jakov Grbac i Ivan Šverko. »Život ovdje nije baš lak«, pišu oni, »a oskudica i nezaposlenost su velike. Nama koji smo navikli popiti u bratstvu i prijateljstvu čašu vina, da nam razveseli srce i otjera brige s čela i bol za dalekim zavičajem, teško je priviknuti se na ovdješnji strogi suhi režim. Ako hoćeš da popiješ čašu piva moraš se sakrivati poput kakvog zločinca. A ipak svi piju, samo što se koječim truju.

Pozdravljamo sve čitatelje lista i svu braću Istrane po svem širokom svijetu. — Ivan Grbac, Jakov Grbac i Ivan Šverko, Hood River Box 274, Oregon U. S. A.

Čak iz Estonije iz Revala oglašuje nam se jedan zalutali brat. (Ta gdje nas sve nema!) Boraveći godinama van domovine napola je zaboravio i materinski jezik jadni naš Mikula Čarojakov. Ali saznay za našu »Istru« moli nas, da mu je šaljemo. Njegove iskrene pozdrave uzvraćamo ovime od srca.

U talijanskom parlamentu predao je u decembru 1864. godine zastupnik Molinari protest Trščana, koji su izjavili, da nikako i nikada ne žele da budu sjedinjeni s Italijom. (Rendiconti, Istituto Lombardo di scienze e lettere. Vol. III, fasc. VI., giugno 1866.)

Kako je bilo u Istri koncem XVIII. i početkom XIX. stoljeća

Prije sto i više godina bilo je u Istri mnogo drugačije, nego li je danas. O inteligenciji našega naroda se onda nije moglo ni govoriti. Ono malo naših naobraženih ljudi odnarodi se svome narodu i otuđi se svom domu te se privinu uz Talijane i Nijemce.

Hrvatski je narod bio skroz zapušten. Kao prosti težak provodio je u nevolji svoje dane.

Seljak na ladanju mnogo toga treba, hoće li da bude sretan i zadovoljan. On treba kuću za stanovanje, staju za svoju stoku, treba mu njiva, gdje će sijati pšenicu, turkinju, kupus, repu, sočivo, da uzmogne sebe i obitelj prehraniti, njemu treba vinograd, šuma, pašnjak i mnogo inih stvari a što je donajglavnije, treba da je to njegovo vlasništvo, inače nije miran, nije zadovoljan uza svu marljivost i radinost, jer je sluga svoga gospodara. A tako je po prilici bilo s istarskim kmetom prije sto i više godina. Da, upravo žalosno je bilo stanje njegovo! Vlastela su onda njime gospodarila. Još i danas unučad one vlastele nazivlju istarskog kmeta »robom« (schiavo) a to znači, da su ga u istinu držali svojim »robom« ili »sužnjem«.

Istarski je kmet ovisio od svakojačih hira svojih gospodara. On se nije mogao ni preseliti drugamo bez dozvole svoga gospodara; nije se smio ni ženiti, ako toga gospodar nije dopustio. Gospodar ga kadšto tukao, zlostavljao po miloj volji, pa ako mu se prohtjelo — prodao je njega i obitelji mu sa svojim imanjem drugom gospodaru. Vlastela su onda imala gotovo svu vlast u svojim rukama. Ona su pobirala vojnice i porez za državu. Ona su skrblila za javnu sigurnost i sudila kmetovima. Prisvajala su si pravo mljeti žito, točiti vino i peći rakiju. Kad joj trebalo svoje kuće ili puteve popravljati ili ine teške radnje obavljati, pozvala bi zidare kmete kao težake, koji bi pod strogim nadzorom morali badava vršiti cijeli posao. A kako su u takim slučajevima postupala sa narodom, neka nam svjedoči ovaj događaj:

Gradila se cesta kod Sv. Petronile blizu Pazina. Onda su još opstojale »rabote« ili »tlake«. Jao kmetu, koji se nije pozivu odazvao i ako nije činio kako mu je gospoštija zapovijedila. Tu se nije govorilo o saslušanju ili o opravdanju. Zazvignule bi »palice« ili »batine«, pa ajd' na posao.

Na »rabotu« pozvan bi neki »barba Tonin« s nalogom, da dođe s vozom i s košem na vozu, da dovaža »gruh«*) iz pazinskoga potoka. »Barba Tonin« došao je bez voza i bez koša, jer je u štali imao samo jednu kravicu s mladim telčićem. Kad je nadzorniku to pripomenuo, nije mu htjeo vjerovati. Na mig njegov pograbe ga »cafi« (panduri) kao kakvog zločinca, pa ga odvedu u župansku zgradu. Nijesu ga ni saslušali već ga povalili potrbuške na

klupu da ga »paličaju«. Kad mu »caf« prišao prvu palicu, »barba Tonin« mu porugljivo zavikne:

Krepalino jedna! Zar nimaš više moći? Ta to me buha uštinula! Dođi k meni! Najest ću te »škrobà« pa ćeš imati više moći!

»Caf« Klenovar mrko pogleda nadzornika, a ovaj mu namigne i prišane: »Pet više!«

Jadan »Tonin« kad je dobio već drugu palicu, nije se šalio. A kad svom silom zazvigne treća i četvrta palica, počeo se ritati na klupi pa vikati:

Pusti me, vražji »šenčivče«, ne muči me, vražji »razdrapanče! Čuj me! Ja nijesam mogao doći s vozom, jer imam u štali samo jednu kravicu s telčićem. Aj! hijena krvoloka, ubit ćeš me! Nedužna me paličaš!

Kad mu Klenovar prišao dvanaestu palicu, onda hladnokrvno sjedne uz »barba Tonina« i reče mu:

— Ne ljuti se! Oprosti, što sjedoh blizu tebe. Treba mi da otpočinem i da saberem sile, jer još pet dobrih sam ti dužan!

»Barba Tonin Petković« bio je onda u najljepšoj dobi svoga vijeka, krupan i stasit junačina, ali ipak se nije mogao skoro ni maknuti, jer mu bile noge, ruke i gornje tijelo čvrsto privezano debelim kožnatim remenima za klupu. Na riječi Klenovarove nije jadnik ništa odvratio, samo pogled mu odavao, da mu je teško pri srcu i da mnogo trpi. Kad se je zao sluga lošeg gospodara digao i nastavio svoje nečovječe djelo, bilo je i nebu da plače. »Barba Tonin Petković« počeo vapiti, moliti, zaklinjati krvnike, da mu se smiluju, da ga ne ubiju.

»Imam ženu Ivanu, imam drobnu djecu kod kuće; šta će sirote bez mene početi, kako će živjeti? Smilujte se!«

Ali badava! »Caf« Klenovar kao da ne čuje učestao svojim jakim udarcima i mjesto pet udaraca naslagao mu ih valjda još preko dvanaest, ne mareći za Toninove prošnje ni grožnje. Najedanput Petković probljedi i ušuti. Kad ga udari zadnji put, puče Petkoviću na leđima kožnati remen, prevrnu se stolica sa nedužnim Petkovićem, koji se bio od muke onesvijestio. Onaj čas priskočili su ostali »cafi«, odriješili s Petkovića ostalo remenje, ali Petković kao da je mrtav. Došao naskoro liječnik i oprašao mu octom i vodom ranjeno tijelo i Petković — progledao. Nato mu nekako zvezao rane i naložio »cafima«, da ga uzmu i donesu na rukama na proste dvokolice, što su već čekale pred kućom. Kad bje sve to učinjeno, zapovijedi jednome kmetu nek ga odveze kući.

Koliko su puta bacili jedna kmeta ni kriva ni dužna u duboku tamnicu pa ga ondje mučili glađu i žeđom mjesec i godine! Uzrok bio je tomu veoma često podla osveta ili ine gadne strasti!

U ono vrijeme nisu vlastela bila podložna vojničkom zakonu. Istra i Hrvatska davala je lijepi broj vojnika, a jadni vojnici morali su po četrnaest

godina biti pod puškom; a i kasnije moradoše biti jednako pripravnim oružjem braniti svoju domovinu i svoj zavijaj od svakog neprijateljskog nasrtaja.

Kod takih okolnosti mnogo je zemljišta bilo zapušteno, jer nije bilo mladih ruku da ga obrađuju.

Jadan kmet bio je pravi rob vlastele. Svojega nije gotovo ništa imao. Gospoštiji morao je od svega priroda davati desetinu, morao počiti na »rabotu«, morao pustiti po polju, koje je obrađivao, vlasteli lov loviti, pače morao joj pomagati plašiti divlje zvijeri, hraniti hrtove, lovce-vlastelu dobro najesti i napiti, kodgod im se prohtjelo da gladni i žedni provale u njegovu kuću!

Na ladanju bili su putevi zapušteni. Početkom devetnaestoga vijeka počele se graditi pod Napoleonom nekoje ceste po Istri. Sva trgovina bila je onda u rukama nekih bogatijih građana, koji su robu kupovali za malu svotu, a prodavali ju što su najdraže mogli. Ovakim su se načinom mnogi građani, koristeć se neukošću kmetskom, preko noći obogatili i kao taki stekli jaki upliv na javni život u Istri, koji istarski kmet još danas čuti.

(Nastaviti će se.)

Jedan njemački hodočasnik u Svetu zemlju napisao je god. 1494. doslovce ovako: »I tako smo došli pred jedan grad, koji se zove revingia (Rovinj!) i to je mali pokvareni gradić s lijepom lukom i leži u zemlji slavenskoj, a nije udaljen od parenze (Poreč!) više nego 10 milia. Oba ta dva grada pripadaju Mlečanima«.

(U staronjemačkom jeziku, kojim je taj putopis pisan glasi ta originalna stavka, koja Istru naziva »Slavonijom«, dakle slavenskom zemljom, ovako: ... So voeren wir voer eyn stat und heist »revingia« und ist eyn clein verdorven steetgen mut eyne seoene hauen unde licht int laut van slaven unde ist nicht meir wan X milen banen »parenze« ... Item so synd dese tve steden den venetianen ... (L. Conrad, Vier rhein. Palest. Pilgersch.)

Godine 1598. napisao je talijanski putopisac Abraama Ortelio u svojoj knjizi: »Il teatro del mondo« slijedeće: »Ime Sclavonia proteže se od Raše do Bojane. Slavenskim se jezikom govori od Jadranskoga do Sievernoga mora, pa čak i do Tihog oceana. Govori se u svoj Istri, u Hrvatskoj, Bosni, Moravskoj Českoj, Šleskoj, Poliskoj, Litvi, Rusiji i Moskoviji, na sjeveru i u Švedskoj, a na jugu u Bugarskoj, pa i na samom dvoru u Carigradu Slavene se mnogo cijeni kao pomorce i nema vrsnijih mornara od njih«.

Darujte u fond „Istre“

*) »Gruh« je u Istri stučeni kamen, kojim se posipavaju ceste. (Schotter, ghiaja.) —

Epulonova smrt

ili posljednji dani istarske slobode

Pripovijest iz doba najstarije istarske povijesti.

Mjesečina se prolila po moru, po dolini, po bijelim rimskim šatorima i po vrljetima nad uvalom Milja. Sjene su se skraćivale. U ležaju kraljevom još je uvijek skoro nečujno šušalo. Nastavljalo se bojno vijeće...

»A sada na posao, braćo i junaci. Vraćajte se nečujno na položaje, svaki k svojem odredu i budite spremni da poslušate moju zapovijed. Kako tvoji Menokalenski kopljanici, Menaju?«

»Spremni su, kralju i brate, i nestrpljivo iščekuju čas, kadno će da se survažu niz kosinu. Otrovnost su njihova koplja ispružena i nabrušena, da stanu naticati utrobe rimskih pasa pod sobom.«

»Jesu li dobro porazmješteni?«

»Jesu, gospodaru! Na samom su vrhu. Čitavo popodne leže potrbuške poput zmija i promatraju vašar u rimskom taboru u dolini. Nozdrve im se šire, udišući miris pečenja iz tabora, ali šute.«

»Neka se strpe do sutra. Biti će pečenja dosta. Rasporedi ih sve uokrug uvale u skupinama. Na dani znak neka se svi odjednom sa svih strana strelovitom brzinom survažu ispruženih koplja na šatore...«

»Već su upućeni, gospodaru. Strijela nesbeska ne juri brže od njih...«

»Hvala ti, Menaju, u tebe sam oduvijek imao mnogo vjere.«

»A ti, Zellone, jesi li nahranio svoje Sekuse?«

»Siti su i leže s punim trbusima, ne puštajuć luka iz ruku.«

»Kako strijelice? Jesu li opskrbljeni dovoljnim brojem.«

»Puni su im ih tobolci. Jučer su stigli nosači iz kovačnice u Pinguentumu i donijeli su pune tovore nabrušenih strijela...«

»Tako i valja; sutra ćemo ih mnogo trebati. Čitavu kišu!«

»Jakupo, a tvoji toljagaši?«

»Leže na buzdovanima i čekaju. Položaj im je da ne može biti bolji. Od mora do mora niže se njihov lanac. Svi se međusobno vide, a njih ne vidi nitko. Uspeše se na litice ponad Menokalenskih ležaja.«

»Mudro su ih porazmjestio, kneže! A sada još dvije riječi: Sutra, prije nego što zarudi zora sve će čete da provale iz svojih skloništa u isti mah. Prvi ćeš se srušiti na taboru ti, Menaju, sa svojim Menima i Kalenima kopljanicima. Nabadajte svakoga tko vam pod ruke dođe. Odmah za tobom će Jakupovi Japidi — toljagaši. Razumiješ li Jakupo? Ne smije biti praznine u našim redovima, ti je svojim odredima popunjavaš, gdje bi se god prorijedila. I mrvu pred sobom sve, ne štedeći nikoga, pa ma bio to sam konzul. Ne trebamo roblja, ne trebamo skotova... A tvoji sekuski strijelci neka se u prvom času ne miču sa svojih položaja. U onom trenu, kad se Menaj sruši niz kosinu, neka napnu lukove i visoko povrh glava naših, neka upute kišu strijela na tabor, da smetu vojsku. A onda, dok proizvedu zabunu među rimskom vojskom, neka se priključe mojim Primorcima, koji će da u hitrom trku sa strane navale k moru da zatvore put bjeguncima. Nijedan dušmanin ne smije da iznese živu glavu...«

Vijećanje bijaše završeno. Plemenski se pravci i knezovi povratili, šuljajući se nečujno poput sjena, na čelo svojih odreda.

»Straže neka bdiju, a vi se odmarajte do sutrašnje zore...« glasila je zapovijed svim jedinicama. I odista za kratko je vrijeme čitava istarska vojska zadrijemala, ležeći potrbuške poput zvjerke i čvrsto stišćući u rukama ubojito oružje...

Sutradan, još ne bijaše počelo ni svitati, prolomi se taborom strahovit krik. S obližnjih se brda survala na tabor strahovita lavina. Urnebesna vika Istrana, koji su samo nicali iz jutarnje magle zaglušila je bunovnu rimsku vojsku. Sjekire su padale po preplašenim rimskim glavama raspolovljujući ih ko mekane budeve. Ogromne toljage Japida, okovane brončanim pločicama, mrvile su tvrde lubanje, da je sve prštilo. Žustri su Primorci vitlali kratkim bodežima, parajući trbuhe, Kalenski kopljanici prosipali crijeva kao za okladu. Pokolj bijaše strašan. Placentinska kohorta bijaše prva na udaru. Na nju se srušio Epulon poput risa na čelu svojih Sekusa. Pzinjski glavvar Zellon bijaše mu desna ruka. Nije prošlo pola sata, a ponosne kohorte ne bijaše više —

Menaj, junački kraljev drug udario je sa strane na dvije manipule druge legije, koje su branile prilaz s mora k drugoj legiji i stao ih nemilice sjeći. U tren oka manipule se raspršile, bježeći prema taboru. U taboru je zavladao panika. Epulon na čelu Sekusa s jedne strane rušeći sve pred sobom. Menaj s Menima s druge strane pritisnuše legiju poput kliješta. Rimljani su bili obezglavljeni, to većma, što zbog magle nijesu vidjeli neprijatelja, nego čuli njegovu strahovitu bojnu krik, čuli jauk svojih ranjenika i dreku preplašenih kramara.

Stisnuti sa svih strana stadoše legionari bježati. Val je bjegunaca bio strašan i odvuкао je sobom prema moru i konzula i tribune i centurione, koji su uzalud pokušavali da zadrže preplašene vojnike. Samo je jedan tribun, zapovjednik trećeg manipula, koji je zapravo pripadao trećoj, na Repentaboru utaborenoj legiji, pokušao, da se suprotstavi, ali u zao čas po sebe, Istrani, koji su samo nicali iz magle u tren mu oka poklaše vojnike, a i njega samog teško raniše —

Sve je navalilo k moru.

»Ad galeas, ad galeas...« klicahu bjegunci bacajući od sebe oružje i hrleći k obali, da se dočepaju lađa i tako spase živu glavu od pobješnjih barbara, koji nijesu hvatali roblja, nego klali sve, živo, ranjeno i mrtvo..

Navala na brodove bijaše tolika, da su se brodovi, prenatrpani mnoštvom stali nagibati i grabiti vodu. Mornari ne htjedoše više puštati bjegunce na galijske, zbog čega je došlo između njih do krvavog sukoba. Obezglavljenost bijaše potpuna. Konzul videći da bi moglo doći do čega još gorega izdade brodovlju nalog, da se otisne na pučinu. Nekoliko milja od kopna lađe se zaustaviše, da vide daljnji tok događaja — —

Upravo su se u tom času živežari spustili u dolinu Milja.

Debeli je Kneus, plašljiv kao uvijek, zaustavio svoju mazgu.

»Lucius«, reče, »ne čuješ li krik i zveket neki.«

Zastade i Lucius, ali kako zbog magle nije mogao ništa vidjeti, odvratiti:

»To je buđenje vojnika...« Još ne bijaše pravo ni dovršio, kad li se začuje jauk u prvim redovima mazgara.

»Histri, Histri — —« vrisnuše goniči, ostavivši mazge i jurnuše natrag.

I doista pred njima se ukazaše mrke glave Istrana, koji su videći bogat plijen udarili na mazge, sijekuci pratnju desno i lijevo. Upravo je u tom času sinulo sunce i rastjeralo jutarnje maglice, a Gavilli imadoše što vidjeti. Uvala bijaše prekrivena lješinama. Platneni šatori u rimskom taboru bijahu rasrtni, ranjenici jaukahu, bjegunci skakahu u more, da se dočepaju lađa, koje su u najvećoj žurbi odmicala od kopna.

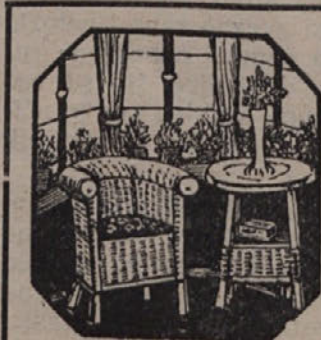
Tustog Gavilla obliše krupne kapljice znoja. Ko hitar mladac okrenu mazgu, podbode je i pojuri ko vjetar natrag glavom bez obzira. Lucius ne časeći časa za njim.

Za nepuni dan hoda, banuše u Akvileju noseći crne glase.

Vijest o porazu Rimljana u Istri, koju su braća Gavilli donijeli u Akvileju uzbunila je ne samo sav grad, nego i čitavu Italiju, a u Rimu je proizvela pravu paniku. U žurbi se sastao senat i naredio mobilizaciju četiriju novih legija. Ujedno je izdan nalog drugom konzulu, Luciju Zaniju Brutu, koji se tada bavio u Liguriji, da smjesta pohiti u pomoć svom drugu Manliju Vulsonu. I zaista, Bruto je za nekoliko dana u brzom marševima stigao u Akvileju s velikom vojskom, sastavljenom iz redovitih legija, pomoćnih četa Galaskih, te drugih nabrzu ruku sakupljenih vojnika iz cisalpinskih pokrajina.

(Nastavak slijedi.)

U svim školskim knjigama u kraljevini Italiji govorilo se o Trentu i Trstu kao o neotkupljenim talijanskim zemljama. O jugoslavenskoj Istri danas naša djeca ne znaju i ne uče ništa. Oci i majke! Spasimo Istri novo pokoljenje!

ŽELJKO VIŽINTIN

proizvod pletenog pokućstva i košara
Nova Cesta broj 20 ZAGREB (iza kolodvora Sava)

Najmodernije pletene garniture od Irslike, rogoza i t. d. — Za verande, balkone, sanatorije kupališta i t. d. — Košare za industriju iz Irslike, pulne košare, kloferi, držala za novine i t. d.

Ilustrovani cijcnici na zahtjev badava.